

DOSSIER 2: LA FUSTA

Alberto Querol Jaques, una vida treballant la fusta (2). El coneixement de les eines

M. Victòria Almuni Balada

Anna Caballol Escuer
Centre d'Estudis Seniencs

L'agost del 2013 sortia publicat en el número 10 d'aquesta revista la primera part de dos articles dedicats al torner, tallista i fuster Alberto Querol Jaques. La vam dedicar a ordenar la informació que sobre la seua trajectòria professional i la del seu pare ens va explicar en diverses entrevistes realitzades l'any 2004 gràcies a un ajut concedit pel Departament de Cultura mitjançant l'IPEC.

Ara us presentem la segona part de l'estudi, dedicat a les eines que vam documentar i inventariar.

Sentir parlar Alberto de les seues eines és com sentir parlar d'objectes que esdevenen animats i que guarden dins d'ells la memòria de temps passats. Inventaris sobre les eines de fuster, com d'altres oficis artesans, n'hi ha fets més d'un. La relació directa del fuster amb la seua eina, però, ultrapassa l'àmbit de la simple enumeració de característiques tècniques i usos. Una eina és una història, un entramat de records que mantenen el protagonista connectat als seus mestres i els seus companys. És per això que, a l'hora d'escriure sobre l'ofici de fuster vist a través dels ulls d'Alberto Querol, des d'un principi ens vam plantejar la conveniència de descriure les eines de la manera com ell ens les anava presentant al llarg de les entrevistes.

“Sentir parlar Alberto de les seues eines és com sentir parlar d'objectes que esdevenen animats i que guarden dins d'ells la memòria de temps passats.”

Hem optat per enumerar la seixantena d'eines a què fa referència Alberto per ordre alfabètic. Per tal de facilitar la lectura als que no són especialistes en el tema hem anotat a continuació del concepte una breu descripció i la funció a la fusteria. Si no indiquem el contrari, ha estat elaborada a partir del *Diccionari Valencià, Català, Balear (DCVB)*, que podeu consultar en format electrònic ¹. Adjuntem també les dos làmines que aquesta publicació dedica a dibuixos de les eines de fuster. Algunes eines no estan registrades al DCVB però sí que formen part del Museu Virtual del Centre d'Estudis Santjustencs. Quan la descripció ha estat extreta d'aquesta font indiquem entre parèntesi (CES). Si aneu a la pàgina web del centre trobareu l'inventari a l'apartat Museu Virtual/època Contemporània II/ Eines de Fusteria². La facilitat en la consulta ens permet ser especialment breus en aquest concepte. No és el nostre objectiu, tornem a dir, fer-ne la definició, sinó transcriure el saber, l'ofici i les vivències que comunica cada descripció feta per Alberto mentre realitzàvem les entrevistes i les fotografies.

A continuació de la descripció i la funció de cada eina hi ha fragments transcrits de les entrevistes, en els quals Alberto aporta el seu coneixement o vivència en relació a l'eina. Aquesta paraula genèrica és utilitzada com a sinònim d'*arreu* per part del fuster; tots dos termes s'empenen a les entrevistes de manera indistinta i amb la mateixa freqüència. Quan es tracta de paraules literals d'Alberto ho hem indicat entre cometes. Fora de les cometes, de vegades fem comentaris que considerem ne-

¹ dcvb.iecat.net

² <http://santjust.org/centrestudis/ec2fuste01-0302.html>. L'inventari inclou una fotografia de cada eina i la seua procedència.

cessaris per tal de fer entenedores les paraules de l'informant. En la transcripció hem respectat els trets dialectals propis de la Sènia, poble on ha viscut sempre Alberto.

Les paraules d'Alberto deixen entreveure fins a quin punt la vida laboral i la vida privada s'entremesclaven fins a arribar en molts moments a ser inseparables. És evident quan parla de com va fer els mobles del seu casament a finals dels anys 40 o dels moments dedicats a llimar o netejar *serrutxs* amb el seu pare quan acabaven la jornada laboral i abans que la seua mare els cridés a sopar. És força interessant també llegir entre línies que el seu va ser un aprenentatge vivencial, significatiu; va aprendre a partir de la pràctica del dia a dia al costat del seu pare, de l'encarregat de la fàbrica de Calduch, dels propietaris de la fusteria dels Prades i del seu company i després cap, Liberto Jornet³. Tots ells van ser exigents però, segons Alberto, bons mestres. Resulta en aquest sentit exemplificadora la història sobre el conflicte entre Sant Josep i el dimoni que el seu pare li explicava quan llimava *serrutxos*, i que ell ha explicat després, fent de baula de transmissió oral d'històries que s'han anat transmetent de generació en generació i que ara no hauríem de permetre que s'atueassin. També destaquem l'anècdota de quan el seu pare el va fer caminar 8 km a peu per anar a buscar el rosset que s'havien deixat al poble, que ell explica com a exemple d'exigència com a professional i com a pare. Totes dos les hem explicat en parlar de les eines en concret.

“Les paraules d'Alberto deixen entreveure fins a quin punt la vida laboral i la vida privada s'entremesclaven fins a arribar en molts moments a ser inseparables.”

En tots els casos es tracta d'eines que són propietat de l'entrevistat. La majoria les ha heretat del seu pare, la qual cosa els confereix una antiguitat d'entre 80 i 100 anys; potser més, en el cas d'algunes. Moltes porten les inicials J.Q.J., Joan Querol Jaques, gravades. La majoria les ha reparat Alberto de jove o de gran, especialment els mànecs o elements de fusta. Les conserva en perfecte estat i, deu anys després de fetes les entrevistes, amb 92 anys, l'ajuden a mantenir viva la memòria dels anys de joventut i maduresa. La gran varietat que n'hem pogut documentar en justifica la publicació. Demuestra a la vegada els matisos d'un ofici que permetia intervenir en la construcció, la fabricació de maquinària, d'eines i objectes auxiliars del camp, de mobles, de mitjans de transport... Cada problema obligava els professionals a aguditzar l'enginy i, de vegades, a crear una nova eina. Per tenir-ne tantes com Alberto, calia ser un

bon fuster. Ell mateix indica, però, quines eren les eines imprescindibles. Ho fa quan enumera què havien de portar quan començaven a treballar com a fusters a casa dels Prades: “Cadagú que entrava allí havia de portar una planeta, un enformador, unes estenalles, sas? un serrutx de costella, sas? i havíem de portar això també (un villamarquí)”. Aquestes i poques més devien ser les eines que son pare portava al cabàs quan sortia de la fusteria a fer alguna feina i que ell més tard portava en una maleta que es va fer ell mateix. La mateixa maleta on portava figues seques que una amiga de sa mare de Traiguera li va donar una de les vegades que tornava a peu de muntar mobles des d'aquesta població del Maestrat. També aquest record li dóna peu a explicar un *susuit*, relacionat amb la sorpresa de dos guàrdies civils que li van fer obrir la maleta per comprovar què hi portava. Alberto és, a més d'un bon fuster, un excel·lent narrador.

Les eines

Aixa. Emprada per tallar o desbastar la fusta. La componen una fulla de ferro acerada i tallant i un mànec de fusta. Correspon a l'aixa de fulla plana o aixa dreta, que serveix per tallar la fusta en línia recta. “... este mànec lo vaig fer jo perquè l'atre se va deteriorar... és de faig.”

Mostrant com es desbasta una branca amb l'aixa. Fons CES

3 Vegeu les referències bibliogràfiques citades a la primera part de l'article i referides a Liberto Jornet i a la fusteria dels Prades.

Badaina. Eina semblant a un enformador, de fulla estreta i gruixuda. Serveix per fer forats picant amb la maça. (CES). Alberto en fa referència també com a "balaine".

Barrina. Barra de ferro acerat amb espines prop de la punta. Al cap du un mànec de fusta entravessat. Serveix per foradar la fusta.

"Lo que fea agarrar la barrina... lo mèrit de la barrina és en esta rosca... Perquè si la rosca està ben feta què busca al voltar? Clavar-se... això s'agarrava a la testa de carrasca... que és fortíssima..."

"... Mentre veigues la barrina que té la punta bé..." Es refereix al fet que, per velles que siguin, si la punta no està deteriorada continuen tenint utilitat.

Sobre la utilitat d'una barrina menudeta, d'un forat d'1 mm, diu: "... pa ficar un tornillo consevol, sas? havies de fer un treball de juntes o el que sigue, en tornillets així primets, i estes barrinetes eren pa n'això." Barrina de rosca golosa: "... golosa vol dir que ella mateixa al voltar s'ho engolix... només te cal voltar... mon pare sempre fea... això s'agarra a la testa de carrasca..."

Barrina d'entrada: "... esta barrina tenia la missió a les barres d'escala, que fees los forats en una barrina d'estes... allavons este forat era recte completament, era igual d'una part que de l'atra. Allavons als barrons dels escales al mateix forat que fees passaves unes quantes passades en esta barrina, com és cònica... i allavons lo forat quedava cònic... i al cònic del forat adaptaves lo barró de l'escala... i donava més força al barró i més seguretat a la barra, que no la degollaves tant. Esta està feta en una llima per un ferrer del poble.

"**Berbiquí.** V. Villamarquí.

Boixa. No es tracta pròpiament d'un arreu. És una peça de fusta troncocònica que anava col·locada al centre de les rodes de carro. Alberto la fa servir com a base quan ha de colpejar alguna eina o un altre objecte amb precisió, com si fos una petita enclusa o piló.

"... això era pals cubos de les rodes de carro... que porta el cubo al mig... al centro se li fa un forat i se fica això a cop de mall... té la missió de després en un balaine una vegada a cop de mall ho has fet entrar i estes orelles entren aquí, això ja no pot voltar mai... estes estries que veus és per a posar-hi sèu, grassa pa engrassar pa que rodo finet, i el sèu s'estaciona a n'estes ranures i dura més... És cònic". Les estries a què fa referència es fan amb el balaine o badaina.

Broca. Instrument de forma recta i llarga, de ferro en el cas que ens ocupa, que serveix per foradar. Els fusters l'apliquen a l'extrem d'un filabarquí que fa un moviment de rotació ràpid que permet foradar la fusta. Alberto fa referència a les broques de Berbiquí i a les broques d'estrella.

Buril. Eina utilitzada per fer talla en fusta. Està formada per una barra petita de ferro amb perfil de punta en forma de V, encastada en un mànec o cap de fusta al qual es pega amb la maça o amb la mà.

S'utilitza com a complement a la gúbia. Se sol utilitzar en el gravat i es considera el més difícil de tots els processos de buidat perquè demana molta destresa. També s'utilitza per buidar raconets on no arriba la gúbia. "Per fer talla... per exemple això és la peça... aquí hi ha una peça i està plana... se colla a la fusta... primer s'ha de fer el treball marcat... hi ha una plantilla i en lo llapis se marca... vols començar per exemple per este redó... allavons busques este atre redó... una vegada ho tens per mà, ho fas en los ulls tancats... després de marcats tots los redons que corresponen a n'esta volta... allavontes agafes la gúbia si convé... i acomences a fer tots los redons (sortints) i allavons després que has fet tot lo que correspon a n'esta forma... allavons agarres una de més plana... és en dir que una vegada tens l'eina... allavons a fer els buidats... fas este, fas este, si pots fer-ho simplement en lo puny millor... això després que ho has

Mostrant la utilitat del buril en el treball de talla. Fons CES.

"...tinc un marquet meu que vos l'ensenyaré... faena feta de buril... de tant en tant me'l miro i dic : tenies lo pols prou bé, Alberto. Primer està fet en llapis, un dibuixet... i allavons això collat en una gafa i au Alberto, espavil!"

fet en les eines s'agafa paper de lija i després ho fregues, en lo fit mateix que s'adapte als redons... i últim de tot... agarres lo buril i fas les ralletes... si voleu tinc un marquet meu que vos l'ensenyaré... faena feta de buril... de tant en tant me'l miro i dic : tenies lo pols prou bé, Alberto. Primer està fet en llapis, un dibuixet... i allavons això collat en una gafa i au Alberto, espavil! (el marc és del 1949)."

"... és pa fer els raconets que no queden prou acabats... és per a marcar al principi."

"Quan jo fea talla que tamé n'hai fet molta, hi ha eines que no arriben aquí al raconet, i això és pa llimpiar els raconets..."

Compàs. Instrument de mesura. Format per dos cames de fusta unides per un extrem i articulades.

"Me penso que està fet meu... saps pa que ho fèem anar, Liberto, pa les rodes de carro. I el pare me va explicar, agarra un llistonet així i així i m'ho va explicar en quatre ratlles, sas? Tamé em penso que en va guardar un de deteriorat, i aquí ficarem un punt, això és un tornillo ficat aquí, i després de ficat se lleva la cabossa i es llima llimadet i es fa esta punta i aquí... fas una redona tot lo gran que vols... i està fet meu. Devia tindre 14 o 15 anys, au..." **Compàs de gruix.** "... això per exemple hai de tornejat una birla... és un model que jo lo desconec i no tinc plantilla, i en aquella birla que m'han donat: pren, has de fer una birla com esta. Pos agafo i collo lo tros al torn i en aquella birla que jo n'he de fer una d'igual en això prenc la mida, ja vaig en cuidado que no em se des-temple... Allavons a l'atre cap és més ample... i faig lo mateix. Sempre el vaig vore a casa.... Havíem de fer una rodona de lo que sigue, per exemple un cul a un poval... eren de llanda i se rovellaven... lo pare i jo i molts ficàvem un cul de fusta. Ficaves lo compàs i prenies la mida al cul. Allavons agarraves un tros de fusta i feies la redona, i en la serra de brugir... redoneta i estreteta, en allò feies lo redó del cul del poval i la miqueta de corte que correspon a la paret del poval... i en lo mànic del martell pam, pam, anaves pegant i va haver vegades que tan fort volies pegar que rebentaves lo poval, i allavons ho perdies tot... allavons hi ficaves unes tatxes per la cara de fora del poval. Encara tenia una atra missió: Alberto, vés a tal casa i pren la mida a la tapa del comú... i jo en lo compàs sense tocar res en les mans prenía la mida i cap a casa en la mida del compàs" (riu).

Cap de Flare. Objecte que té a un extrem forma de caputxa. S'utilitza per fer gran la part superficial d'un forat i que així no sobresurti de la superfície de treball la cabossa d'un caragol.

"...això és un cap de flare, això és si ara vols ficar un tornillo, fas un forat en una barrina i fiques lo tornillo però aquella cabossa aquí no la faràs entrar, la cabotta del tornillo, i ans de ficar el tornillo se passa això. Això allavons fa la forma de la cabossa del tornillo, i quan fiques lo tornillo, la cabossa entra i no notes que hi ha tornillo, m'entens o no?... si ara aquí vols ficar un tornillo, fas un forat i el fiques, quan arribarà

aquí la cabossa no entrarà... i al forat s'hi passa això... i allavons la cabossa entra raseta que tot forma una cara. Això es diu lo cap de flare. Alberto, porta lo cap de flare, dia mon pare... se diu lo cap de flare perquè los flares porten una caputxa que és pareguda a n'això, allavons que hi havia flares caputxinos..."

"...això és un cap de flare, això és si ara vols ficar un tornillo, fas un forat en una barrina i fiques lo tornillo però aquella cabossa aquí no la faràs entrar ... i ans de ficar el tornillo se passa això. Això allavons fa la forma de la cabossa del tornillo, i quan fiques lo tornillo, la cabossa entra i no notes que hi ha tornillo, m'entens o no?..."

Cartabó. Eina de traça o de dibuix feta de fusta i en forma de triangle rectangle. Serveix per marcar línies a escaire.

En un moment de l'entrevista en què participava Liberto Jorner, utilitzaven la paraula com a sinònim d'escaire. "(Liberto) Esta mida són los 45 graus... per fer l'esquadra... (Alberto) per a comprovar si el cartabó està ben fet, no el sabeu vatros este misteri, tat?... pa comprovar si està perfecte se fa així, i si ara s'avenen les ratlles està perfecte... (Liberto) pa l'esquadra passa el mateix..."

Clau anglesa. Eina metàl·lica amb la qual s'afluixen o ajusten rosques i caragols. L'obertura és ajustable. Es tracta d'una eina moderna, desenvolupada entre finals del segle XVIII i principis del XIX, més pròpia del ferrer.

Alberto li dona el nom de clau *sinfi*, mentre que d'anglesa en qualifica una de menys perfeccionada. Va arribar a casa seua a meitat dels anys 30 del segle passat. "Esta és la clau sinfi... oi quan jo vaig vore esta clau que la va comprar el pare, no n'havia vist mai, jo!... jo tenia 13 o 14 anys... quan vaig tindre això a les mans me vaig pensar que tenia tot lo del món... Pals ferrers tenia més força... més fàcil de manejar-ho..."

"mira, la veus... vaig muntar molts de llits jo... veus que és sisavat (el mànec)... mon pare dia sisavat."

Coa de rata. Eina de ferro emprada per retocar forats, donant-los forma o fent-los grans.

"... per exemple fas un forat en una broca i després aquell forat l'has de retocar i allavons això entra dins del forat pa fer-lo més granet, o fer-lo ovalat, perquè això forada redó... i ell (son pare) me dia: no veus que això té una forma de coa de rata, perquè és així redonet?"

Destornillador. V. Tornavís. Eina amb un mànec de fusta on hi ha encastada una peça prima de ferro acabada en una boca que s'adapta a un caragol. Serveix

per caragolar i descaragolar caragols. El DCVB qualifica aquesta paraula com a castellanisme i indica com a paraula correcta desengramponador.

Destornillador gros. "Abans era una llima,...lo pare va fer un destornillador... este matí ha vingut Enriquet de Bel... en un serrutx... en un tornillo que ha anat a la ferreteria... i aquell tornillo dic: no val... i he tret un tornillo d'estos... i allavons... no s'aclaria en lo destornillador i dic: porta... en un moment li he ficat lo tornillo... fa 27 centímetros... jo no n'hai vist mai cap de tant gros..."

Destral. Instrument de tall format per una fulla de ferro acerat de forma trapezoïdal i un mànec de fusta. A més dels fusters, la solen utilitzar els llenyataires, bosquerols, pagesos, boters...

Destral d'esquadrejar. Li va fer al pare d'Alberto un ferrer del poble del qual no recorda el nom. Era l'any 1910, quan son pare, Joan Querol, tenia 18 anys. Porta gravades les seues inicials a la fulla: J.Q.J. " Té una forma tal com deu mana... se diu destral d'esquadrejar. (Lo pare) se ficava a casa en un piló i se ficava a esquadrejar (un mànec) i en una mà l'aguantava... això ara està acabat, però quan ho baixaven del monte era un tarugo, tort i en nucs i allavons lo pare això l'esquadrejava, després voltava, l'atra cara, després esta atra cara, i després esta atra cara. I després fea ximfrà als quatre cantos, i després que estava ben

desembastat i ben esquadrejat, mà de garlopa, o la planeta o el ribot. I au, dixava el mànec com això, això està fet de fàbrica, en lo torn, això és un empastre perquè això a la primera mallada no la pegaran i es trencarà, perquè això no és la fusta tal com deu de ser. La fusta deu de ser de carrasca, i no un tros de... això es diu xop, xop negre, om negre li diem. Això lo pare ho esquadrejava i aquí està lo nom de mon pare, Juan Ferré Jacques. Esta està esmolada de mon pare."

Eines de tornejear. Conjunt d'eines metàl·liques de tall que s'empren per treballar la peça subjecta al torn i donar-li forma mentre gira per l'efecte de la màquina.

"... (s'assemblen a les gúbies)... per fer birles... faig anar el torn i quan volta una peça al torn, que volta a gran velocitat, agarro i jo faig una peça redona, i faig la peça que vull, i faig dibuixos... I estos arreus los vaig heretar jo d'una tia meua, una tia que era l'home cadirer... la tia Palera... feien cadires d'estes de bova... i tornejava les comes de les cadires i la dona, la tia Angelina, fea los asientos, de bova... I aquella dona quan se va morir l'home, al cap dels anys, me va regalar los arreus de l'home... són arreus inglesos. I Alberto se n'anirà i estos arreus se quedaran per aquí..."

V. també plantilla, entrada 3.

Enformador. Més conegut en català com formó o puntacorrent (DCVB). És una eina formada per una

Esquadrejan una branca amb la destral. Fons CES

"... això ara està acabat, però quan ho baixaven del monte era un tarugo, tort i en nucs i allavons lo pare això l'esquadrejava, després voltava, l'atra cara, després esta atra cara, i després esta atra cara. I després fea ximfrà als quatre cantos, i després que estava ben desembastat i ben esquadrejat, mà de garlopa, o la planeta o el ribot."

Comprovant un angle amb l'escaire. Fons CES

fulla plana de ferro acerat amb la punta esmolada i un mànec de fusta. S'utilitza per fer canaletes o altres treballs de buidat a la fusta.

Liberto Jornet fa referència a una funció complementària que tenia a la serra de galera: "La cinta de la serra que va voltant... agarra grassor de la fusta i allavontes se va acumulant grassor allí i allò pos fa anar la serra malament... cada deu o quinze minuts en un enformador es fea llevar la grassa i es posava una mica d'oli i ja es podia tornar a fer treballar." **Enformador estret.** Això és un secret (la punta)... és lo més estret... aquí tota la vida enformador, però en català formó... a les barretes de caçar al reclam⁴ fas una carretera... allavons li fas esta acció... allavons ho omplis de pasta, segí, i aquí claves los esparts pa agafar els tords... vaig malmetre l'enformador pa això..."

Escaire. V. Esquadra.

Escarpes: "... això era pa faena de pedra o de material... això no s'adapta a la fusta..."

Esquadra. Instrument de fusta format per dos peces rectangulars unides per una punta fent un angle de 90 graus. S'utilitza per traçar perpendiculars i angles rectes.

"... això és per a serrar a esquadra... la vaig fer jo perquè la que teníem gran ja es va deteriorar... devia tindre uns 15 anys." **Tenir bona esquadra.** "Liberto me dia... quina bona esquadra tens, Alberto..." Es refe-

---

"Liberto me dia... quina bona esquadra tens, Alberto..." Es refereix a tenir ull per veure si una peça està en escaire"

---

reix a tenir ull per veure si una peça està en escaire.

Estenalles. Eina formada per dos palanques corbades i unides per un eix comú. Si s'agafen amb les mans per un extrem, per l'altre permeten subjectar un objecte amb força. S'utilitza principalment per extraure tatxes.

"servix... per a arrancar tatxes." **Estenalles de tallar filferro.** "Una vegada estes estenalles van fer cap allà baix al de Gascó. Allí, a la serra, van portar unes bigues de fusta vella, i a n'aquella fusta vella hi havia clavades tatxes... hi havia dos serres, una la que fea jo la talla i tot allò, l'atra pa serrar a grosso modo, i a n'aquelles bigues hi havia unes tatxotes... i en aquelles estenalles no sortien... esta tarde baixaré les estenalles de mon pare, li vaig dir a Liberto... m'hi vaig agarrar jo... a n'aquelles tatxes... i les tatxes fora!"

Ferratge. Instrument senzill o accessori de ferro.

Alberto en parla referint-se a elements auxiliars emprats en la construcció d'objectes de fusta com portes, mobles, caixes... "Mos ho portaven tot de fora, frontisses, panys... ho encomanaven ells... solien portar-ho de fora perquè els resultava més econòmic..."

Formó. V. Enformador.

"... has de fer... mira, aquí hi ha un forat marcat... allavontes (posa el berbiquí) ho colles a la mordassa del banc... después de fer este forat fas este... allavons ne fas un atre... quan ja tens foradat de part a part agarres un formó... a martellades, pam pam pam, a martellades... estos formons són para fer les bandes... després que has fet les testes fas les bandes... i allavons se queda lo forat rectangular a una banda i l'atra... ara en la màquina fiques una broca i ja ho has fet..."

Gafa. Peça de metall corbada que serveix per subjectar l'element de fusta que s'està treballant, per fixar dos elements que s'han encolat, etc.

"... hi havia coses que s'havien de sujetar pel que sigue i allavons ficaves això. I si per exemple has d'encolar una peça damunt d'una atra pos después de col·locar-la al puesto o fer un ajust o el que siga apretaves. Sempre que feies encolades allavons en aquella època de cola calenta ho havies de deixar d'un dia pa l'atre... perquè la cola calenta era lenta... ara és diferent tot."

"... havies d'apretar algo d'este gruix... una vegada al puesto l'apretaves... segons la dimensió que havies d'apretar... alguna encolada i coses així..."

Galzador. Eina de la família dels ribots. Peça de fusta amb una fulla de ferro acerat encastada. Servia per fer un galze o rebaix a la vorera d'una peça de fusta per poder encaixar-ne una altra.

"... este ja té el nom que t'ho diu tot... este és per a fer galzes... has de fer així a la mida que siga i ho fas córrer... a la mida que vols... i fas un galzet... i fondo tot lo que vols, vas rasant vas rasant... i així se fan los galzes de les portes."

Garlopa. La garlopa és un ribot gros amb un agafador per a la mà. Serveix per repassar llistons, per ajustar portes d'armaris i d'habitacions, etc... Era una de les peces més pesants del taller. (CES)

"Mon pare suposo que devia començar per esta, la garlopa... mira que posa... Juan Querol Jaques 1910... va fer esta garlopa dotze anys abans que nasqués jo... això era la cepilladora d'abans... fèem mon pare i jo portes així... dale, dale... damunt del banc una taula, i una atra... en lo rosset que diem senyalàvem lo gruix i au, hasta la ralleta que fea lo rosset anar rebaixant i anar ficant a mida, i igual un tablero com l'armassó, i així fèem les portes cepillades, quadrades, en una metxa, tot a mà... i això (el dibuix) el va fer lo pare en un compaset... i lo més bonic d'este arreu... veig mon pare en la mà així... toca (un rebaix produït pel desgast de la mà)... això està fet en lo dit de mon pare tantes hores, tantes hores s'ho va menjar... en lo dit... això és nogal, i això és carrasca... i veus este nuc... toca... això és lo més interessant... perquè això te diu les hores i hores que ell va tindre que lluitar en este arreu per a fer el que fea, i la suor que li anava... hi havia dies que tot lo dia suant en este arreu... Peugeot... es una marca francesa... Freres Peugeot... és la millor marca que hi ha... i portava

4 Tècnica tradicional de caça de tords i altres moixons.

fulla i contrafulla... los arreus estos que porten fulla i contrafulla... este arreu és lo rei dels arreus de mon pare... esta garlopa mos va caure, del banc mos va caure i es va fer esta badeta, i allavons esta planxa de llautó va ficar mon pare... i així vam continuar treballant un munt d'anys... N'havia vist jo de garlopes, i se'n poden vore, però com esta tan grosses no."

"Esta... la garlopeteta... que se ficava mon pare una barra pa fer una escala d'anar a espollar damunt del banc, i jo en la garlopeteta esta l'adreçava i em tocava la barba al banc..."

"Esta... la garlopeteta... que se ficava mon pare una barra pa fer una escala d'anar a espollar damunt del banc, i jo en la garlopeteta esta l'adreçava i em tocava la barba al banc..."

En relació al fet que està confeccionada amb dos tipus de fusta, comenta que el mànec és de nogal perquè aquesta fusta pesa menys: "... tothom tirava a alleugerar els arreus, que no pesessen tant, i el mànec, de carrasca a nogal hi ha casi lo doble de diferència... La peça que ha de cepillar és de carrasca perquè esta fusta no es desgasta tant i a més pesa, i permet cepillar millor... la fusta de carrasca no té desgast i la de nogal la marca del desgast ja la veus..." "La fulla quan tenia falta d'esmolat pegàvem dos cops allí al tascó... mira... ja està fora... ho has vist com l'hai tret?... El tascó que subjecta la fulla serveix també per regular-la per tal que funcioni correctament.

Garlopeteta. Garlopa petita. La d'Alberto fa uns 60 cm. **Garlopí.** Eina molt semblant a la garlopa, de dimensions intermèdies entre la garlopa i el ribot. Serveix per a rebaixar la fusta, allisar... El DCVB cita la paraula com a pròpia de Tortosa i Menorca.

"En català, un ribot... natros li diem la planeta."

Gúbia. Enformador de tall semicircular, en forma de U.

Va ser la primera eina que va fer servir en la seua etapa de formació com a torner a la fàbrica de pinzells de Calduch. "... (és) l'arreu que has de desembastar lo mànec..."

Transcrivim el fragment d'entrevista, encara que una part ja va ser inclosa a la primera part de l'article. Ho considerem interessant per la descripció que fa del procés d'aprenentatge.

"... agafa la gúbia, l'arreu que has de desembastar primer lo mànec, sas? agafa una plantilla i una virolla, perquè havies de fer los mànics allí sobre una plantilleta que hi havia determinada... De fusta, que després me les fea jo mateix perquè a una punta lo mànec és més primet, a l'atre més doblat perquè a una punta va la virolla... (aquesta és) una funda de ferro, un coure, que va el pèl incrustat allí... I aquells mànics se dien coures perquè la virolla era de coure. I aquells mànics feen uns pinzells de varies mides... I ell (l'encarregat de la fàbrica) m'agafa la gúbia i em

va fer un mànec davant de mi. Anava comprovant la plantilleta... Diu: ara ne faràs tu, i me'l col·loca ell mateix al torn... Al torn has de col·locar lo mànec a una part i a l'atra part hi ha un punt que fa voltar i la pereta, lo pressiona i allavons has d'agafar la gúbia... I allí hi ha un passamà que la gúbia la fas anar p'aquí damunt tota la llargada que té, saps, i arribes al cap i tornes cabaquí. I allò fa caragolillos... Se va repassant i es fa redonet perquè quan lo fiques allí lo fiques quadrat. I allavons pos li dones l'acció i en la plantilleta comproves a una part i a l'atra que tingue sempre lo mateix gruix. La plantilleta és com això, oberteta, i fas així i ja entra; a l'atra part és més dobla i fas així i ja entra. Vol molt de tino, perquè si no vas al tanto desmereixes lo mànec o l'has de llançar pa llenya. Pos bueno, me fico jo a fer el mànec i aquell mànec no va valdre. Vaig fer costures... una aganxada... lo vaig malmetre. Jo tot disgustat i l'encarregat me diu: no patixques, ja has fet prou home! Un atre i no has de córrer... Au, vinga, a vore, ara provarem un atre. Me'l collo jo, me'l fico al puesto i allí on tenia la gúbia, que es col·loca la gúbia en un banc que porta el mateix torn, sas? pos lo trontoll la va fer caure aquella gúbia. Allavons cau la gúbia i em cau la gúbia damunt del peu...encà tinc lo senyal! Allavons l'encarregat, au a buscar el botiquin! I m'ho va desinfectar en aigua oxigenada i embenar. Me torno a ficar les espardeñetes, que allavons portàvem unes espardeñetes en unes betetes... i au, a la faena atra vegada! I me fico a fer lo mànec i ell no em dia atre: no córragues, espaet, després quan ho tindràs per mà ja voràs com ja ho faràs! I me fico a fer-ho... vaig posar els cinc sentits. Vas bé, vas bé! Au, comprova-ho en la plantilla, comprova. I faig lo mànec, lo comprovem en la virolla i diu: perfecte! I este mànec ja val... I em va pegar un calbotet carinyós i diu: ara jo me n'hai d'anar. Tu ara ves fent i si els fas tots com este pos ja val, au! D'aquí una hora o quan podré vindré a vore't. Se'n va anar. Quan va tornar jo ja havia fet quinze o vint mànecs... Jo mateix me vea convençut que ja servia perquè ho comprovava en la virolla... I quan va tornar se va quedar mirant lo caixó i diu: això has fet? Molt bé, i no amollos... Va tardar una hora o hora i mitja... i va tornar l'encarregat i diu: si no fos que ho veig no m'ho creuria... va comprovar-ne uns quants... i se li va escapar... Ja tenim torner!... I ho va escampar per tota la fàbrica."

En algun moment es refereix no al tornejat sinó al treball de la talla ornamental a les motlures de mobles. "... Al fer la talla, en un principi a la peça que has

"I me fico a fer lo mànec i ell no em dia atre: no córragues, espaet, després quan ho tindràs per mà ja voràs com ja ho faràs! ... vaig posar els cinc sentits. Vas bé, vas bé! Au, comprova-ho en la plantilla, comprova."

de fer la talla en un dibuix marques... totes estes línies... i això es fa en lo buril. Tal com jo tinc ara la maça i això collat a la mordassa del banc... clec, clec, clec, clec,... se fa tot això... ara ja t'ho hai demostrat... la gúbia n'has de tindre de 7 o 8 maneres ... fas los redonets (de la talla)."

Guillaume. Eina de fusta de forma rectangular, amb un mànec i una fulla de ferro acerat. De la família del ribot, però més estreta que aquest. La fulla arriba de fora a fora. (CES)

"... tenia una missió que era pals galzes... ara per exemple has de rascar aquí (assenyala el cantó d'una porta)... això és de fusta, i al ser de fusta s'ha xopat i s'ha unflat i a l'unflar-se vols tancar i no pots i ho has de rebaixar... té la utilitat que treballa hasta el raconet... en la planeta no ho podries fer això."

Llapis de fuster. Ovalat i de grafit gruixut amb la punta ben afilada. S'utilitza per marcar i dibuixar sobre la fusta.

"Una vegada me'n recordo allí a la galera serraven en un ajudant que també era de l'ofici, li dien Minguet de Parreta, i l'ajudava mon pare a traure taulells, costers, i una vegada l'auelo (Antonio Prades, propietari de la fusteria) li va dir: Minguet, tira una ralla aquí a n'este coster, un coster és la pell de l'abre quan la traus a la primera serrada que feen a la galera. Tira una ralla a n'este coster que Juanet la serrarà pel mig, i en un regle i un llapis li va fer tirar una ralla a Minguet de Parreta, que li dien. I aquell home en

Explicant el funcionament del guillaume. Fons CES

un llapis d'aquells de fuster d'abans, d'una punta... doble..., i mon pare va serrar aquell coster per la ralla que havia fet Minguet. I l'auelo al vore aquella ralla i la serrada que va fer mon pare, diu: Minguet, que fas unes ralles que passa la serra pel mig i encara queda ralla als dos cantons!... Diràs que el sento... perquè lo rallar en carpinteria era rallar finet, i per finet que ralles haves d'anar en la serra per la vora i per finet que ralles encà t'haves de dixer mitja ralleta, sas? un operari que tingues pupila i fer les coses com s'havien de fer. I ell tenia estes coses..."

Maça. Eina de percussió amb mànec i cap de fusta. "... la maça per a fer talla és millor... no castiga lo mànec (del buril)... en lo martell té més escapatoria... com té una dimensió com quatre vegades va millor... Abans de casar-mos me vaig fer esta maça pa mi, pa fer la talla (dels mobles de casa seua)... és fusta d'olivera la maça, lo mànec és de faig en la ralleta de la planeta de dents... l'olivera tant forta que és grevola, s'enceta... era un nou d'una olivera... i me la vaig fer malbé..."

Martell. Eina de percussió amb mànec de fusta i cap de ferro.

"Porta el nom del pare marcat al metall. Ho va fer el ferrer."

"Els martells que no són bons i tenen mal temple, después que pegues cops se solen rebabar..."

"Abans no es fea cap mànec (de martell) que no fos de carrasca." **Martell de grenyes o de grenya.** Amb un extrem del cap acabat amb dos puntes per traure les taxes.

"Ma mare sempre me dia, les primeres paraules que te va dir ton pare van ser: Alberto, fillet, lo pare te guarda un martellet... jo quan tenia deu anys vaig canviar lo mànec perquè estava deteriorat... i en este martellet me vaig fer un fart de clavar taüts..."

"(Amb el martellet) forràvem taüts... a la taüt, después de forrada de roba negra hi ficàvem... uns penjollets que adornaven... la taüt era així cònica... allavontes tenien vista per testa... tenien esta forma... ara ho fan més bonic... allavontes aquí al cap fèem sis cares... fèem així artístic... i estes tenien més valor... formava un redó... estes valien més diners... tot a mà." "Alberto, quan era xicotet a clavar clavets i a forrar taüts."

Mostrant com se rebaixa el canto d'una porta utilitzant el guillaume. Fons CES

Treballant amb una planeta per indicar com es passa d'una branca a un mànec. Damunt la taula, el metre plegable. Fons CES

Metre. Instrument de fusta generalment articulat i plegable que serveix per a prendre mides. (fig. 4)

Peu de rei. Instrument compost d'un regle metàl·lic marcat amb centímetres i mil·límetres, que a un extrem porta una branca en angle recte i és recorregut per una altra branca paral·lela a la primera; l'usen els ferrers i altres industrials per amidar amb precisió diàmetres i gruixos. (DCVB).

"... i ara direu, per què es diu peu de rei?... no sé com anaven calçats los reis en aquella època i això té forma com d'un peu de rei... això té anys... està borrat (los números), però està ben fet. Era de casa però me penso que mo'l va donar lo tio Simó... era ferrer. Se fa servir però poc perquè solem tindre un arreu que es diu lo compàs de gruix."

Planeta. Ribot. Garlopí. Eina formada per una peça prismàtica de fusta amb una fulla d'acer encastada de manera que la travessa obliquament i que acaba a l'extrem inferior amb un tall molt fi. Un mànec i un tascó fixen la fulla al cos de l'eina. Es passa repetidament sobre la fusta a treballar per tal de rebaixar-la. "En català, un ribot... natros li diem la planeta." **Planeta grossa.** "... pa treballar mànecs d'aixada... pa treballar en bast... pa desembastar... en català sé que es diu un ribot..."

Planeta negra. "... perquè era de carrasca negra... pa després de desembastar venia esta." Descriu el procés de deixar acabat un mànec d'aquesta manera: "... desembastar vol dir... això és un mànec de carrasca baixat del monte, i encara no ha tocat cap eina, allavontes lo pare fea això, damunt d'un piló de fusta... lo pare allí on fa bony desembastava el mànec, en molt de cuidado de... no pegar-se als dits, i després de desembastar en esta eina (garlopa)... allavons damunt del banc desembastava en esta planeta, anar igualant... després estrava esta (la negra)... i després d'esta entrava la planeta de dents... i així dixava el mànec acabat... lo mànec ralladet... dixaven acabat i això se fea per la finalitat de que al treballar no asllissés, tinguesa esta bastoreta..."

Planeta de dents. "... l'última eina que tocava el mànec és esta eina... i d'aquí ja veia que ficaves lo mànec... i jo me'n recordo que va treballar anys mon pare i no estava ferrada de baix... com treballava al redó... se

... com treballava al redó... se gastava la fusta... i estes planetes se veien obligats tot los fusters a ferrar-les en una planxa de ferro."

gastava la fusta... i estes planetes se veien obligats tot los fusters a ferrar-les en una planxa de ferro." **Planeta fina.** "... esta me'n recordo jo de quan la va comprar... a la ferreteria de Manxa... i li va costar cinc pessetes... era dixar una faena acabada... tenia la missió d'afinar l'últim cop... "

Plantilla. Peça que té el perfil de la forma que cal donar a un objecte de fusta que s'està fabricant.

"Liberto era com una eminència... entre ell i jo... di-buixàvem un prototipo... saltava el que havia de saltar que ho mirava en un catàleg o atre... lo que convenia dixar-ho o rectificar-ho, ho fèem al gust nostre, a tu què t'apareix, Alberto? Això està així però i si ho fèem aixà, a simplificar i a buscar pa facilitar de fer més faena, i així vam fer un prototipo detràs d'un atre, i ho diem així perquè era lo primer que es fea d'allò. I una vegada provat i ja mos agradava i estava convençut que donaria resultat, bon resultat, pos Alberto a fer les plantilles. Allavons, sobretot les plantilles, a simplificar. Costava una mica, bastant, de fer les plantilles... però... si perdies per exemple un dia després n'adelantaves quatre... eren plantilles de fusta de faig... A ell també li vaig fer vore moltes coses, de les plantilles... (un cop estava la plantilla feta, per fer la peça igual) ficaves dos tornillets, o tres o quatre, i després de ficada la rosca allí a la plantilla tallàvem la cabossa i tenia facilitat a clavar-se a l'aglomerat. I allavons allò sujeto ho passaves per la tupi i sobre la plantilla, que manava la plantilla, totes les peces te quedaven igual que la plantilla... i treballaves molt segur i molt eficaç." Quan es refereix a les portes d'armari corbes diu: "... la plantilla que vaig fer jo en aquella forma de porta... cuello de paloma, l'acció del coll d'un colom... estes plantilles... ho va fer Liberto... la premsa... a l'hora d'apretar ja hi havia unes peces, hi havia uns suplementes que tenien una forma i al pressionar no hi havia més remei que aquella forma d'aquelles peces s'adaptava a l'acció de les portes i havia de quedar bé a la força..."

En relació a les plantilles per a mànecs de pinzells: "... havies de fer los mànecs allí sobre una plantilleta que hi havia determinada... de fusta, que després me les fea jo mateix perquè a una punta lo mànec és més primet, a l'atre més doblat perquè a una punta va la virolla..."

"Lo sinyor Pamplona quan va vindre a n'este poble... li vaig fer jo tot lo plantillatge dels mànecs (per a pinzells) i tots los models i li vaig fer un favor a n'aquell home, lo vaig treure de l'apuro perquè dingú li hagués fet, allavons, estaven a la guerra los atres, i li vaig fer tot lo plantillatge... i va fer vindre un dia a la dona i la va ficar al torn al costat meu pa que veigues-

sa com jo tornejava, i la serpentina que fea li caïa als peus d'ella... me'n recordo."

Punxó. Instrument de ferro llarg i acabat amb punta acerada. Alberto només fa referència a la seua utilització en la construcció de rodes de carro.

"Per fer rodes de carro.... a les rodes de carro quan ficaves l'aro de ferro després anaven uns passadors perquè aquell aro no pogués sortir mai, i aquells passadors en este punxó los apretàvem..."

Plom. Instrument en forma d'escaire amb un plom lligat amb un cordill. Serveix per comprovar la verticalitat quan s'està construint una estructura.

"... una vegada havíem de fer un galliner, i primer que res havíem de ficar un muntant... havíem de fer una porta o dos o tres, a dalt conills, a baix gallines, i mos vam dixer un plom pa ficar un muntant, perquè s'ha de ficar aplomat. I veig al pare que fea un forat enterra pa ficar lo muntant i a dalt havíem de clavar una biga, i mel veig aixins de cara al poble entreguardant i dic: què fa, pare? I diu: ai com mos hem dixer lo plom i això ha d'estar aplomat, diu entreguardo en lo campanar! (riu), perquè lo campanar està aplomat... Hi ha hagut paletes que han fet un treball i per no anar a buscar un nivell han entreguardat en lo mar, perquè tamé hi ha confiança, en lo mar..."

Raspa. Eina amb una fulla dobla amb la superfície guarnida de dents sortints. Serveix per a rebaixar o allisar fusta. Fa la funció que la llima sol fer al metall.

"... servia per fer les corbes i els cantos..."

"... en castellà escofina... això és: mira, si per exemple has de fer una metxa..."

"...aquí a n'este cap s'ha de fer una metxa (una entrada)... queda quadrada, i el forat que has fet és redó per exemple en la raspa raspe i fa redó, ja no cal repassar-lo en lo balaine⁵. La missió de la raspa és fer la metxa redona pa que ajusto... hi ha vegades que s'ha de fer un forat gran o el que sigue i convé raspar-lo... tamé servix per a fer per exemple un mànec d'un martell, si després l'has de fer redó... ans de ficar lo mànec al martell."

Regle. Instrument de fusta de secció rectangular i poc gruix. Serveix per mesurar, passar línies rectes amb el llapis o comprovar la dreteza.

"... portàvem un **regle** que passava per les anses del cabàs..."

Ribot. V. planeta

Rosset. Eina de fusta formada per una petita post travessada perpendicularment per dos barres cairejades amb la punta ferrada. Serveix per midar, senyalar línies paral·leles, indicar per on cal serrar una fusta, etc.

Alberto els utilitza molt per marcar on cal fer un forat: "... per exemple aquí s'ha de fer un forat... aquí i aquí, i pa fer este forat l'havies de marcar primer... això se colla a la mordassa del banc, allavons agafes una broca i se fa això, un cop, i se fa un forat a una banda i a una atra... se fan quatre forats si caben, allavons s'agarra un enformador i una maça de fusta

i a n'estos forats, després que està la faena del villamarquí feta, se fa: pam, pam, pam, i allavons en un badaine que és així estretet fas los caps. Fas un cap i fas l'atre, allavons a l'atra part, i així fees lo forat. Mira si era costós, perquè ara en la cepilladora se fa. Primer s'havien de senyalar en lo rosset... jo tenia 14 anys quan (este) lo vaig fer."

"... això és carrasca i això és faig... això quan ho temples... pa fer un forat aquí per exemple... passaves això i això, i allavons aquí... ja està el forat senyalat... i allavons la peça que havia d'anar aquí incrustada fees la metxa, que diem... Templaves lo rosset a la mida que correspon i aquí senyalaves la metxa, i allavons en l'esquadra pegaves la volta i allavons fees lo forat aquí en barrines, en un enformador i un badaine... fees la metxa. I au, ja està!"

" Una vegada vam anar lo pare i jo a Sant Pere, al xalet del tio Froilan... Froilan Jacques. I vam anar a fer un remendo allí... una porta que s'havia deteriorat... ja portàvem la fusta preparada però havíem de fer forats i metxes... Vam anar en un cabàs d'arreus, portàvem un cabàs abans pa ficar els arreus, i portàvem un **regle** que passava per les anses del cabàs,... i a l'arribar allí: oi, ja mos hem deixat lo rosset! I mon pare diu: au, ja pots anar a buscar-lo... però no calia, pa passar la metxa i el forat no calia, que es podia senyalar en consevol cosa. Però el pare, mira si eren meticulosos allavons! diu: ja el pots anar a buscar..." Alberto ha comentat moltes vegades aquest succés perquè tenia no més de 9 anys i li va caler fer 8 km de més a peu, 4 d'anar al poble i 4 de tornar. En total, va caminar 16 km en un dia.

"Vam anar en un cabàs d'arreus, portàvem un cabàs abans pa ficar els arreus, i portàvem un regle que passava per les anses del cabàs ..."

Serra. Eina formada per una fulla d'acer dentada fixada a un bastidor o dos mànecs. Servia per tallar fusta si es movia reiteradament cap avant i cap enrere.

Serra fina o serra de mà: "... les parts són braç, braç central, tensador i fulla... oi si en vam remar de suor en això, un a una banda i l'atre a l'atra (del banc)!"

Serrutx. Xerrac. Eina formada per una fulla d'acer dentada per una cara i amb mànec de fusta en un extrem. S'utilitza per serrar.

Alberto parla molt del procés de llimar aquesta eina, perquè ha estat una feina que ha fet per als pagesos del poble all llarg de tota la vida. "Cada vegada que hai de donar pas a un serrutx o l'hai de llimar (recordo que) mon pare me dia: Sant Josep era fuster i un dia serrava una fusta, però la serra no tenia dents com ara esta, diu que serrava en una serra de tall, sense dents... i lo dimoni pa fer-li la punyeta diu ara agarraré i li faré mosses, mosses i no podrà serrar. I va agafar la serra Sant Josep i el dimoni va vore que encara serrava millor, li va sortir al contrari, perquè

5 V. Badaina.

ell li volia fer la punyeta i encara el va afavorir. I allavons diu: pos ara agarraré i li faré una dent de cara allà i una de cara aquí, i va tornar a serrar Sant Josep i encara avançava més. I així me n'hai recordat sempre.” “Ara podràs vore com llimo un serrutx... la passada primera que faig a un serrutx, que me'l porten brut i usat, agafo lo serrutx i faig llimpiesa... (amb uns triangles que tenen diferents números: 1, 2, 3) vaig llimant... ara ho faig en un troquel... has de fer tres o quatre passades... lo llimpio primerament en això, això m'ho vaig fer jo per a poder llimar...” Quan parla de brutícia es refereix a la saba de l'olivera, que queda enganxada a les dents.

“Al rebaixar la dent perd pas... serrant també ne perd... quan ne perd més que mai és quan fa vent... quan serres i fa vent, una vegada està el serrutx a dins... lo vent mou la branca i al moure la branca pressiona les dents i allavons perd algo de pas, li diem camí...”

Serrutx de dent fina “... este mos va traure de l'apuro per serrar la fòrmica... té les dentetes menudetes... en una serra normal haguéssim fet un desastre... ho estelles tot.”

Amb el serrutx de dent fina. Fons CES

Serrutx de costella “... això tamé té una història... si teniu ganes de sentir romanços meus... pos bueno lo pare tota la vida vaig vore este serrutxet a casa... vam anar una vegada... fèem un galliner lo pare i jo pal tio Froilan... i lo pare serrava un llistó... i quan va arribar lo tio Froilan li diu: Joanet, vés a la ferreteria i te'n compres un de nou, que este me'l quedaré jo pa mi. I sí, lo pare va anar i se'n va comprar un... Después lo tio Froilan se va morir... i la dona tenia una criada que era d'estos de Flores... i va arribar lo temps que aquella dona va morir... i un dia estava a la barberia i entra Flores i me diu: Alberto, t'he de portar uns serrutx pa llimar... i va un dia i me porta uns serrutx i un era este... Me vaig trencar de color i li dic: mira, aquí hi ha la J.Q.J. , i li dic este serrutx era de mon pare... i lo voldria recuperar... i me diu: ten Alberto aquí el tens... mira tu... Jo n'hi vaig comprar un a la ferreteria i li vaig donar.” “... un marc que tinc a la banda emmarcada en una foto l'he fet en este serrutxet... d'una peça que tenia dos metros... vaig fer a la mida del marc... és fusta de sapel-li... en això,

un cartabó, fea així... Al banc collat i a serrar en molt de cuidado. I allavons en la planeta fina repassava la serrada i ajustava pa que pogués fer los quatre angles ben perfectes. .. Ara hi ha una màquina en una serra circular redona i es diu la xorissera... pots serrar esquadra... a la manera que vols. Fas molta faena i ben feta... però això està fet a mà... este marc lo va vore lo tio Simó i mira que mira. I què mira, li vaig dir jo... Busco el fallo i no el trobo!”

“... un marc que tinc a la banda emmarcada en una foto l'he fet en este serrutxet... és fusta de sapel-li... en això, un cartabó, fea així... Al banc collat i a serrar en molt de cuidado... lo va vore lo tio Simó i mira que mira. I què mira, li vaig dir jo... Busco el fallo i no el trobo!”

Serrutx de punta. “... és, per exemple, aquí has de fer un forat redó, allavons agafes lo berbiquí i fas un forat... passes lo serrutx pel forat i vas serrant, vas serrant, vas serrant, i dones la volta... Vols fer per exemple un ull de bou... después de fer el forat fiques este serrutx i ja està el forat fet!”

Trabucador. Traucador. Estri de ferro que serveix per obrir traus a la pell. No es tracta d'una eina de fuster. “... fas consevol cosa de pell... una corretja, i has de fer un forat... conforme vas pegant això s'ompli i surt p'aquí. Hasta això tenia mon pare.”

Triscador. Pinça de metall que serveix per triscar les fulles de les serres o els xerracs, fent que les dents se separen a un costat i un altre de manera alternativa. D'aquesta feina se'n diu llimar, donar pas o fer camí. “... Té la missió de donar pas al serrutxo... això... la faena del dimoni (riu) ... me feu xalar... Donar pas és decantar una dent de cara aquí i una de cara allà, fer camí, donar pas... I mon pare cada vegada que havia de fer això li sortia: la faena del dimoni.”⁶

“... Té la missió de donar pas al serrutxo... Donar pas és decantar una dent de cara aquí i una de cara allà, fer camí, donar pas...”

Tornavís. V. Destornillador. Desengramponador. Instrument per llevar claus de rosca o grampons.

“... quan lo va fer el ferrer... estant en calent lo colles a la mordassa... en ferro roig... i al voltar va fer este redó, és més bonic...”

Tatxa. Tipus de ferratge. Clau petit de cabota ampla. Molt utilitzada pels fusters per clavar.

“Veus quines tatxes que ficàvem antes. Tat que no n'havies vist mai cap?... això se dien tatxes d'enllistonar... 22 o 23 (cm) sí que ho fan.”

6 V. La primera entrada de serrutx.

Explicant el funcionament del villamarquí de txitxarra. Sobre la taula, gúbies i enformadors. Fons CES

Villamarquí. Peça de ferro amb forma de doble colze que en un dels extrems porta un pom i a l'altre una broca amb punta de barrina subjecta. Serveix per perforar fusta quan es fa girar.

Villamarquí de xitxarra. És una variant que s'utilitza quan s'ha de perforar en un lloc on hi ha poca llibertat de moviment i no es pot fer un gir de 360 graus; quan una paret, un muntant o qualsevol altre obstacle no permet donar la volta.

"Has de fer un forat a un racó o atre... esta paret se'n va p'aquí i aquí no pots voltar perquè toques... allavons tornes a recular... quan voltes així (a l'inrevès) la broca no arrecula."

"... en català se diu berbiquí... servia per a fer forats... i això de xitxarra és... perquè aquí... has de fer un forat i has de voltar a la dreta... si has de voltar al revés en això voltes a la mà que convé (per exemple al canto d'una porta)... per exemple s'ha de fer un forat i no el puc fer (toca al muntant de la porta)... veeu com volto i la broca no es meneja? Ara forada, ara no reula, ara torna a foradar, ara no reula, i això és pa fer un forat aquí, que no pots voltar, i forades normal i después a l'arreular si la broca voltessa no adelantaries res... i això servix pa una mà i pa l'atra... i això se diu xitxarra... jo devia tindre deu o dotze anys quan va existir això..."

Fins aquí les poc més de 60 tipologies d'eines que

permeten extraure informació dels processos de treball que tradicionalment realitzava un fuster seguint processos manuals. Cadascuna d'elles, com heu pogut llegir, va acompanyada d'una o més històries. La descripció que en feia Alberto mentre ens les anava ensenyant és una d'aquestes coses que no es paga amb diners. Per a ell són objectes amb vida pròpia i, a partir del moment que el vam escoltar, per a nosaltres també. Testimonis d'un món que en molts aspectes ha anat desapareixent al llarg dels darrers 30 anys. Un cop més, aquesta recerca ens ha fet reflexionar sobre la importància de registrar els informants orals que tenim al nostre voltant. Des d'aquí us animem a fer-ho també a vosaltres. D'altra banda, no podem deixar d'agrair una vegada més la disposició d'Alberto i de la seua família al llarg de tots aquests anys.

Imatges de les eines:

Bibliografia i webgrafia no utilitzada a la primera part de l'article

ALCOVER, A.M. ; MOLL, F. De B.: Diccionari Català, Valencià, Balear. Edició electrònica consultable a <http://dcvb.iecat.net/>

S/A: Museu Virtual Centre d'Estudis Santjustencs. Eines de fusteria. Consultable a <http://dcvb.iecat.net/> [darrer accés 4 d'agost de 2014]